

<http://dx.doi.org/10.16926/zc.2020.46.16>

Marian GŁOWACKI

Pro memoriam
ks. prałat prof. zw. dr hab. Jan Związek
(1937–2020)

Niedawno obchodziliśmy jubileusz 50-lecia uzyskania doktoratu przez ks. prof. Jana Związka, wybitnego przedstawiciela nauki polskiej. Dziś żegnamy ks. profesora, pracownika naukowego Wyższego Seminarium Duchownego Archidiecezji Częstochowskiej i Akademii im. Jana Długosza w Częstochowie (obecnie Uniwersytet Jana Długosza), uczonego o olbrzymim talencie pisarskim, archiwisty, pedagoga, człowieka wielkiego umysłu i serca, badacza dziejów Kościoła katolickiego.

Ks. prof. Jan Związek urodził się 6 grudnia 1937 roku we wsi Młynki niedaleko Działoszyna. Do szkoły podstawowej uczęszczał w Kabałach, potem w Załęczu Małym. W 1952 roku rozpoczął naukę w zakresie szkoły średniej w Niż-

szym Seminarium Duchownym w Częstochowie. Po zdaniu matury, w latach 1956–1961 odbył studia filozoficzno-teologiczne w Częstochowskim Seminarium Duchownym w Krakowie. Święcenia kapłańskie otrzymał 29 czerwca 1961 roku w katedrze św. Rodziny w Częstochowie, z rąk ks. bp. Zdzisława Golińskiego. Następnie został skierowany na studia historii Kościoła na Wydziale Teologicznym KUL, gdzie uzyskał tytuł magistra teologii. Stopień naukowy doktora historii Kościoła na tamtejszym Wydziale Teologicznym ks. Związek uzyskał w 1969 roku.

Ks. Jan Związek pracował jako archiwariusz w Archiwum Diecezjalnym w Częstochowie, wykładał w Instytucie Teologicznym w Częstochowie, w Wyższym Seminarium Duchownym oo. Franciszkanów w Krakowie. W 1983 roku został mianowany dyrektorem Archiwum Diecezjalnego w Częstochowie.

Stopień naukowy doktora habilitowanego teologii w zakresie historii Kościoła uzyskał w 1984 roku, na Wydziale Teologicznym KUL w Lublinie. Na Wydziale Historii Kościoła Papieskiej Akademii Teologicznej pełnił przez dwie kadencje obowiązki prodziekana. W 1998 roku otrzymał tytuł naukowy profesora nauk teologicznych.

W latach 1985–1992 pełnił funkcję rektora Częstochowskiego Seminarium Duchownego – to za jego kadencji przeniesiono je z Krakowa do Częstochowy do nowo wybudowanego gmachu przy ul. św. Barbary. Wykładał w Wyższym Seminarium Duchownym, Wyższym Instytucie Teologicznym im. Stolicy Mądrości w Częstochowie, Uniwersytecie Papieskim Jana Pawła II w Krakowie oraz Akademii im. Jana Długosza, a potem, po zmianie nazwy – na Uniwersytecie im. Jana Długosza w Częstochowie. Był nauczycielem i wychowawcą wielu pokoleń kapłanów, osób życia konsekrowanego i ludzi świeckich.

Przedstawiając dorobek Księdza Profesora, trzeba wyróżnić trzy dziedziny Jego aktywności. Pierwsza z nich to praca naukowa, w której można wyodrębnić dwa podstawowe nurty badawcze.

Pierwszy to nurt biograficzny. Początkiem zainteresowania tą dziedziną była już praca magisterska, którą ks. Jan Związek poświęcił Mikołajowi z Wilkowiecka i jego niedzielnym kazaniom. Spod pióra ks. profesora wyszło około 170 biogramów duchownych, w tym tak wybitnych postaci, jak biskupi częstochowscy: Teodor Kubina, Zdzisław Goliński, Stefan Bareła. Znaczna część biogramów dotyczy księży prześladowanych w latach funkcjonowania systemów totalitarnych – hitlerowskiego i komunistycznego. Ks. prof. Jan Związek był autorem wielu not biograficznych napisanych m.in. dla *Encyklopedii katolickiej*, *Polskiego słownika biograficznego*, *Słownika biograficznego katolicyzmu społecznego*, *Leksykonu duchowieństwa represjonowanego w PRL w latach 1945–1989*. Ich zredagowanie wymagało od autora szerokiej wiedzy o charakterze interdyscyplinarnym.

Drugim nurtem badawczym w dorobku naukowym była historia Kościoła w regionie częstochowskim. Znalazł on wyraz w przygotowaniu książki pt.

Dzieje diecezji częstochowskiej w okresie II Rzeczypospolitej, wydanej w 1990 roku. Dużą wartość poznawczą, uzupełniającą lukę w działalności społecznej skupionej wokół Kościoła, miała wydana cztery lata później książka pt. *Katolickie stowarzyszenia społeczne w diecezji częstochowskiej 1925–1939*.

Na szczególną uwagę zasługują także publikacje: *Błogosławieni i Słudzy Boży w Archidiecezji Częstochowskiej*, *Inwentarz łacińskich ksiąg metrykalnych w Archiwum Diecezjalnym w Częstochowie* i *Martyrologium kapłanów diecezji częstochowskiej*. Wiele cennych artykułów Ksiądz Profesor opublikował m.in. w takich czasopismach naukowych, jak: „Częstochowskie Wiadomości Diecezjalne”, „Archiwa, Biblioteki i Muzea Kościelne”, „Częstochowskie Studia Teologiczne”, „Wiadomości Archidiecezji Częstochowskiej”, „Ziemia Częstochowska”, „Biuletyn Instytutu Filozoficzno-Historycznego WSP w Częstochowie”, „Folia Historica Cracoviensia”.

Był laureatem wielu nagród uczelnianych, naukowych i samorządowych. Liczne nagrody i wyróżnienia, jakimi uhonorowano Księdza Profesora, świadczą o Jego ogromnych zasługach dla polskiej nauki, Kościoła katolickiego i regionu. Wymienić należy dwie z nich: przyznaną w 1992 roku przez Katolicki Uniwersytet Lubelski – Instytut Badań nad Polonią i Duszpasterstwa Polonijnego, nagrodę naukową im. Franciszka Skowry za prace poświęcone dziejom posługi duszpasterskiej wśród polskich emigrantów i robotników sezonowych oraz nagrodę im. Karola Miarki, przyznaną w 2002 roku przez Zarząd Województwa Śląskiego za upowszechnianie kultury i nauki, nawiązując w swej działalności do idei realizowanych przez jej patrona oraz wnosząc trwałe, humanistyczne wartości do kultury narodowej. Działalność naukowa ks. prof. Jana Związka odzwierciedlona została w Jego licznych publikacjach. Był w tej dziedzinie bardzo twórczy i pracowity. W czasie swojej działalności naukowej opublikował 15 pozycji zwartych i przeszło 800 artykułów.

Drugim obszarem działalności ks. profesora była praca dydaktyczna ze studentami. Studenci okazywali ks. Związkowi dużą życzliwość, co jeszcze bardziej pobudzało go do intensywnej pracy dydaktycznej i wychowawczej. Jego punktualność w prowadzeniu wykładów i seminariów naukowych mogła służyć do regulowania zegarków. Wszyscy zauważyli, że ks. profesor czuł się w swoim żywiole „magistorum et studentium”. Studenci, zarówno dzienni, jak i zaoczni, odczuwali w stosunku do ks. profesora olbrzymi szacunek. Mówili, że wstyd byłoby przyjść nieprzygotowanym na seminarium naukowe czy egzamin.

Seminarzystom chciał przekazać jak najwięcej wiadomości na temat pisania prac magisterskich. Zachęcał do prowadzenia notatek z wykładów i seminariów oraz do systematycznej pracy i mówił, żeby nie odkładać pisania pracy magisterskiej na ostatnie tygodnie przed obroną. Każde seminarium przebiegało według przygotowanego programu, a w nim czytanie napisanych fragmentów pracy i wspólne poprawianie tekstu. Studenci rozumieli tę troskę i stosowali się do podanych uwag. W czasie swojej pracy naukowo-dydaktycznej ks. Profesor Jan

Związek wypromował 13 doktorów (w tym 4 doktorów ze Słowacji) i około 650 magistrów.

Osobę i działalność ks. profesora Jana Związka, z okazji 65 rocznicy urodzin i 35 rocznicy pracy naukowej, ocenił bardzo wysoko Ojciec św. Jan Paweł II, przesyłając telegram (był to ostatni telegram papieża przysłany do Częstochowy). Ojciec Święty napisał: „Drogi Księżę Profesorze. Ksiądz Arcybiskup Stanisław powiadomił mnie, że w tym roku obchodzi Ksiądz 65 urodziny i 35 rocznicę pracy naukowej i dydaktycznej. Z tej okazji przesyłam Księdzu profesorowi serdeczne życzenia i wielu łask od Chrystusa Pana przez przewodnictwo naszej Pani Jasnogórskiej, Królowej Polski. Pragnę także wyrazić uznanie dla tak znaczącego wkładu w naukę polską, zwłaszcza w zakresie historii Kościoła w Polsce oraz historiografii archidiecezji częstochowskiej, oraz w dzieło kształtowania kapłanów w wielu seminariach zakonnych, a szczególnie w Częstochowskim Seminarium Duchownym. W modlitwie polecam Księdza Profesora i Jego Wychowanków przemożnej opiece Matki Naszego Odkupiciela i z serca błogosławię”.

Trzecim obszarem działalności była popularyzacja wiedzy historycznej, zwłaszcza dotyczącej regionu częstochowskiego. Ks. Profesor Jan Związek aktywnie działał w wielu Towarzystwach, między innymi w Częstochowskim Towarzystwie Naukowym, którego był członkiem. Przez 20 lat, od 1993 do 1997 roku, był wiceprezesem, a od 1997 do 2013 członkiem Zarządu. Bardzo regularnie uczestniczył w zebraniach otwartych, na których wygłaszał wykłady przybliżające historię Kościoła częstochowskiego i sylwetki kapłanów, oraz w zebraniach Zarządu, gdzie swoją wiedzą, doświadczeniem i postawą wpływał bardzo pozytywnie na podejmowane decyzje. Regularnie zamieszczał swoje artykuły w periodyku „Ziemia Częstochowska”. Był autorem monograficznego tomu XIX pt. *Inwentarz ksiąg konsystorskich i dziekańskich w Archiwum Diecezjalnym w Częstochowie* oraz wydanego własnym sumptem tomu XXII pt. *Katolickie stowarzyszenia społeczne w diecezji częstochowskiej (1925–1939)*. W wydanych dotąd tomach „Ziemi Częstochowskiej” opublikował 18 artykułów i recenzji. Szczególnie cenne dla studentów i regionalistów było opracowanie wydane przez CzTN, *Czterdzieści tomów Ziemi Częstochowskiej (1934–2014). Bibliografia*.

Ks. Profesor wygłosił wiele wykładów i pogadanek w różnych środowiskach, m.in. na temat „Polskie drogi do niepodległości”. Potrafił zainteresować tematyką wykładów i sposobem narracji wszystkich słuchaczy, nawet docierał do uczniów szkół podstawowych i przedszkolaków. Dla członków Towarzystwa był dobrym duchem, zawsze uśmiechnięty, skory do pomocy. Niezapomniane są spotkania opłatkowe, które rozpoczynał pięknym słowem i wspólną modlitwą. W uznaniu wszystkich zasług w pracy Częstochowskiego Towarzystwa Naukowego ks. Profesor Jan Związek, w dniu 12 grudnia 2012 roku, na Walnym Zebraniu Częstochowskiego Towarzystwa Naukowego, został obdarzony tytułem Członka Honorowego Towarzystwa, drugim duchownym po ks. biskupie częstochowskim, Teodorze Kubinie.

Ksiądz prałat prof. zw. dr hab. Jan Związek, będąc w pełni sił twórczych, zmarł 8 lipca 2020 roku. Zmarł przy pracy, tak jak żył, pozostawiając wiele nieukończonych artykułów naukowych, opracowań i książek. 11 lipca została odprawiona Msza św. żałobna w kościele seminaryjnym pw. Jezusa Chrystusa Najwyższego i Wiecznego Kapłana. Mszy św. przewodniczył JE ks. Andrzej Przybylski, biskup pomocniczy archidiecezji częstochowskiej. We Mszy św. wzięli udział licznie zgromadzeni kapłani, z abp. seniorem Stanisławem Nowakiem na czele, klerycy Wyższego Seminarium Duchownego Archidiecezji Częstochowskiej i Wyższego Seminarium Duchownego Diecezji Sosnowieckiej, przedstawiciele środowiska akademickiego, osoby życia konsekrowanego, z siostrami Franciszkankami Rodziny Maryi, dla których zmarły Ksiądz Profesor był wieloletnim kapłanem, rodzina zmarłego kapłana oraz najbliżsi znajomi i współpracownicy. Homilię wygłosił ks. biskup A. Przybylski. Powiedział m.in. o zmarłym: „To był otwarty, prosty człowiek, dla którego bardzo bliskie były wielkie sprawy świata nauki, ale i te sprawy ludzi ze wsi. To był człowiek, dla którego ważne były wielkie fakty z wielkiej powszechnej historii, ale również ważne były detale z historii naszych małych i lokalnych wspólnot, małych parafii, wiosek i miast”.

Pogrzeb ks. prof. Jana Związka odbył się 12 lipca br. w Działoszynie. W parafii pw. św. Marii Magdaleny odbyła się Msza święta pogrzebowa. W uroczystościach pogrzebowych udział wzięła rodzina, liczni księża, samorządowcy z Wielunia i Działoszyna oraz liczni wierni. Mszę św. odprawił ks. bp. senior Antoni Długosz. Koncelebransem był bp. Andrzej Przybylski. W homilii bp. Długosz powiedział m.in.: „Możemy bogate życie księdza Jana streścić przesłaniem dzisiejszego pierwszego czytania z listu św. Pawła, że ksiądz Jan nie żył dla siebie i nie umierał dla siebie – mówił ks. bp. Antoni Długosz – cieszył się swoim kapłaństwem i cieszył się tą działoszyńską ziemią”.

Ksiądz Jan Związek spoczął na cmentarzu parafialnym w Działoszynie, w grobie kapłanów działoszyńskich. Jak mówił proboszcz tamtejszej parafii ks. Jan Skibiński, takie właśnie było życzenie księdza Związka.

Ks. Profesor Jan Związek pozostanie dla nas, mających szczęście współpracować z Nim, niedoścignionym wzorem uczonego, nauczyciela i wspaniałego człowieka. Dziękujemy Księżę Profesorze za lata naszej współpracy. Zawsze będziemy o Tobie pamiętać. Spoczywaj w spokoju.